

El final del silenci

Visat núm. 11

(abril 2011)

per Wera Reusch

La novel·la *Pedra de tartera* de Maria Barbal, publicada en català el 1985, va ser una de les primeres obres literàries que va trencar el silenci sobre la Guerra Civil Espanyola un cop acabada la dictadura franquista. A partir d'aquell moment, la descripció de la vida rural durant la dictadura franquista ha esdevingut un clàssic.

El més destacable d'aquesta novel·la és la seva concisió. En cent pàgines i escaig, una dona gran relata la seva vida en retrospectiva. La Conxa, que així és com es diu, es cria en un poble petit dels Pirineus. Als tretze anys l'envien a viure amb els oncles, que no tenen fills, perquè els ajudi amb les feines del camp. Durant la Festa Major s'enamora d'un jove alegre, en Jaume, es casen i tenen tres fills. Quan esclata la Guerra Civil, el seu home decideix adherir-se a la resistència republicana i és capturat pels feixistes: «Sabia que era mort i que mai més no el tindria a la vora, perquè la guerra és la maldat arrossegant-se per terra per deixar-la sembrada d'escurçons i de foc i de ganivets amb la fulla cap a dalt. I jo estava descalça amb els meus fills sense res més que els ulls oberts. Ni tan sols el vestit era de dol, perquè el meu mort no era com els altres, era un assassinat que s'ha d'oblidar de seguida, i davant del seu nom s'han d'aclucar les parpelles i totes les boques amb ciment espès».

La Conxa no superarà mai la pèrdua del seu gran amor, però cria els seus fills de manera estoica, suporta les hostilitats dels vilatans franquistes i administra amb molt d'esforç la seva petita finca. El punt de partida de la novel·la el configuren les experiències de la seva àvia, explica l'escriptora catalana Maria Barbal: «En part, he recorregut a fets reals, a històries que s'explicaven en la meva família, però també per part d'altres dones d'aquesta generació. Relato una història molt concreta, que no hauria de servir d'exemple, sinó per mostrar les reaccions positives d'aquest llibre, en el qual molta gent hi ha trobat el seu dolor i el llarg silenci constant».

Pedra de tartera es publicà el 1985 en català. Barbal, nascuda a Tremp el 1949, va ser una de les primeres a trencar el silenci sobre la Guerra Civil un cop finalitzada la dictadura franquista el 1975: «El meu desig, en un principi, era explicar-me aquest personatge i també fer-li una mica de justícia a través de l'escriptura. Això va ser inicialment un desig del tot personal, però més endavant, quan la novel·la va ser publicada el 1985, hi va haver moltes veus que van dir que no s'havia parlat prou d'aquella guerra. Des de llavors, s'han publicat molts més llibres sobre aquest tema. Penso que això té alguna cosa a veure amb la meva generació. Nosaltres som els néts d'aquells que van viure la guerra en primera persona i d'alguna manera ho hem heretat de les nostres famílies. D'aquí sorgeix la necessitat de contar aquesta història».

Maria Barbal explica la història de la Conxa amb tant de rigor que gairebé serveix com a font documental. En ordre cronològic, la narradora en primera persona evoca els moments principals de la seva vida. Relata la vida rural a la muntanya, la seva història d'amor i la traumàtica vivència de la

guerra amb senzillesa i dignitat. La traductora alemanya, Heike Nottebaum, mostra també una gran sensibilitat en la descripció dels personatges reservats i eixuts d'aquesta novel·la. La gran compenetració de Barbal amb la protagonista evita el patetisme.

«M'he imaginat una situació en què escoltava la meva àvia i l'he anotat. I com que aquesta herència és dolorosa, no voldria furgar en la ferida. Probablement d'aquesta impressió n'he tret la forma reduïda. No em sembla adequat narrar amb detalls pomposos, ja que hi havia una generació de dones que van suportar el patiment amb gran fermesa i molta dignitat, que més endavant tampoc es van queixar mai ni van presentar cap demanda, sinó que com a molt el que van fer va ser plorar. Així les vaig defensar. I volia descriure-les tal com me les imaginava».

Amb aquesta novel·la, Barbal reconeix una generació de dones, la vida de les quals es desenvolupa sense poder d'autodeterminació. Generació nascuda a principi del segle XX que es caracteritzava pel treball continu, per una rigorosa lleialtat cap a la família, petits amics i doloroses pèrdues.

Els esdeveniments polítics li van caure al damunt com elements naturals, que ella no va poder evitar. «Em sento com una pedra amuntegada en una tartera», diu la Conxa en una ocasió, «Si algú o alguna cosa encerta a moure-la, cauré amb les altres rodolant cap avall; si res no s'atansa, m'estaré quieta aquí dies i dies...».

Més de vint anys després de la seva aparició, el significat central d'aquesta novel·la no ha estat discutit: Barbal atorga als seus personatges una veu que en la historiografia freqüentment s'enfonsa —la de la població rural, de regions llunyanes. *Pedra de tartera* ha estat considerada per molts com la versió rural de la novel·la de Mercè Rodoreda *La plaça del Diamant*, que té lloc a Barcelona. L'autora catalana més important del segle XX va contar la història de la Colometa, una dona jove de circumstàncies fàcils, que també perd l'home a la Guerra Civil. Maria Barbal refuta aquesta referència amb natural modèstia: «No, no m'hi hauria atrevit mai. *La plaça del Diamant* és la novel·la més meravellosa, i l'estil de Rodoreda és increïble. Ella significa molt per a tots els catalans, sobretot per als de la meva generació, i els següents. Curiosament en l'escrit no he pensat en absolut en *La plaça del Diamant*, ha estat després que m'han cridat l'atenció sobre el paral·lelisme. Els dos personatges potser s'assemblen a primera vista, però en el fons són completament diferents: la Colometa reprimeix el seu dolor fins que al final, molt després de la guerra, deixa anar un crit alliberador. La Conxa és diferent; quan mor en Jaume, se li enfonsa la vida, però ella no cridaria mai».

La protagonista de Barbal també aguanta sense queixar-se l'última gran pèrdua. Com molts habitants dels Pirineus, la Conxa abandona el seu poble als anys vuitanta i passa la vellesa amb el seu fill a Barcelona: «Barcelona és un pa petit que s'acaba cada dia i és llet d'ampolla, molt blanca, sense nata i amb un gust primet. Barcelona és un soroll sense paraules i un silenci pastós ple de records concrets. Barcelona, per a mi, és una cosa molt bona. És l'últim graó abans del cementiri».

Traduït per Gemma Portet